

บทที่ 5 บทวิเคราะห์

สตูลเป็นจังหวัดเล็ก ๆ จังหวัดหนึ่งของประเทศไทย มีอาณาเขตติดกับเขตแดนมาเลเซีย ประชาชนส่วนใหญ่ในจังหวัดสตูลนับถือศาสนาอิสลาม มีวัฒนธรรมประเพณีที่แตกต่างไปจากจังหวัดอื่น ๆ แต่ยังคงมีความคล้ายคลึงกันกับอีกสามจังหวัดที่มีประชาชนนับถือศาสนาอิสลามเป็นส่วนใหญ่ นั่นก็คือ จังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส เช่น การแต่งกาย ภาษาพูด การประกอบพิธีตามประเพณีต่าง ๆ และหลักการทางศาสนาอิสลาม

ประชาชนใน 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ยังใช้ภาษาที่แตกต่างไปจากภาคอื่นของประเทศ นั่นก็คือ ภาษามลายู ใน 3 จังหวัด (ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส) นั้น ใช้ภาษามลายูที่มีสำเนียงคล้ายคลึงกับภาษามลายูที่ใช้ในรัฐกลันตัน ส่วนจังหวัดสตูลนั้นใช้ภาษามลายูที่มีสำเนียงคล้ายคลึงกับชาวเปอร์ลิสและชาวเคดาห์ ในประเทศมาเลเซีย ส่วนฝ่ายปกครองใน 4 จังหวัดนี้ใช้ภาษาไทยเป็นภาษาหลักในการพูด จากความแตกต่างทางด้านภาษาทำให้เกิดมีปัญหาคือไม่เข้าใจกันระหว่างฝ่ายปกครองและประชาชน ซึ่งฝ่ายปกครองนั้นพูดภาษามลายูไม่ได้ ส่วนประชาชนในอดีตนั้น ส่วนใหญ่แล้วพูดภาษาไทยไม่ได้เลย พวกเขาใช้ภาษามลายูในการติดต่อประสานงานกับทางราชการ ดังนั้นเพื่อให้เกิดความเข้าใจระหว่างทั้งสองฝ่าย จำเป็นจะต้องมีผู้ประสานสร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้น ผู้ที่มาทำหน้าที่ในเรื่องนี้มีอยู่หลายท่าน หนึ่งในนั้น คือ เจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะ ท่านมีบทบาทตั้งแต่ท่านเริ่มเข้าทำงาน เนื่องจากท่านเป็นผู้ที่มีความพยายามนำชุมชนเข้าสู่การพัฒนาและสร้างสังคมให้เป็นไปตามหลักการอิสลาม เห็นได้จากความพยายามของท่านที่ได้ลงสมัครรับเลือกตั้งในตำแหน่งต่าง ๆ ตั้งแต่ตำแหน่งระดับต่ำถึงระดับสูง ท่านได้ทุ่มเทในการทำงานตลอดเวลาเพื่อช่วยเหลือประชาชน

ถ้าวิเคราะห์ถึงความขัดแย้งระหว่างกันแล้วในจังหวัดสตูลยังมีปัญหาความขัดแย้งไม่มากนัก เมื่อเปรียบเทียบกับอีก 3 จังหวัด (ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส) อย่างไรก็ตามเจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะ ยังต้องการพัฒนาสังคมมุสลิมในจังหวัดสตูล เพราะท่านต้องการให้ชาวสตูลได้คงรักษาเอกลักษณ์ความเป็นมุสลิม และให้นำหลักการทางศาสนาปฏิบัติให้ถูกต้อง

สตูลในอดีตนั้น เป็นมุขัมมาหรือตำบลหนึ่งของเมืองไทรบุรี อยู่ภายใต้การปกครองของหลายเมือง ภายใต้การปกครองของเมืองไทรบุรี เมืองสงขลา เมืองนครศรีธรรมราช และเมืองภูเก็ต เพราะเมืองสตูลเป็นเมืองเขตแดนระหว่างไทยกับมาเลเซีย พื้นที่เป็นของมาเลเซียแต่สภาพภูมิประเทศอยู่ห่างไกลกับไทรบุรีและใกล้เขตแดนของไทย คือ เมืองสงขลาในสมัยนั้น ในช่วงที่เมืองสตูล เป็นมุขัมมาหนึ่งของเมืองไทรบุรี เรียกว่า มุขัมมาสโตย แปลว่า “กระท้อน” ที่เรียกว่าสโตย เพราะในอดีตนั้นประชาชนปลูกกระท้อนเป็นจำนวนมาก ต่อมาภายหลังเปลี่ยนจากคำว่า สโตย เป็นสตูล

สตูลมีประวัติการปกครองหลายรูปแบบ มีผู้ปกครองที่มาจากเมืองไทรบุรี ฝ่ายมลายู และผู้ปกครองจากฝ่ายไทย การปกครองนั้นมีทั้งการพัฒนา และมีทั้งถดถอยบ้างในบางช่วง แต่อย่างไร

ก็ตาม ย่อมมีการพัฒนามากกว่า จึงทำให้เมืองสตูลเป็นเมืองหนึ่งที่มีการบริหารงานที่เป็นระบบจนถึงปัจจุบันนี้

ส่วนประชาชนในสตูลนั้นนับถือศาสนาที่แตกต่างกัน มีทั้งนับถือศาสนาพุทธ ศาสนาอิสลาม และศาสนาคริสต์ ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามนั้นส่วนใหญ่ในอดีตบรรพบุรุษเป็นชาวมลายู และมุสลิมอีกส่วนหนึ่งเป็นมุสลิมที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานใหม่ มุสลิมจังหวัดสตูลในอดีตนั้นมีความเป็นมลายูสูง เพราะส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับประชาชนเมืองไทรบุรี หากเปรียบเทียบกับปัจจุบัน ความเป็นมลายูเริ่มน้อยลง เพราะเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง จากที่สตูลเคยเป็นเมืองหนึ่งของไทรบุรี ก็กลายมาเป็นของไทย รูปแบบการปกครองหรือวัฒนธรรมต่างๆ เริ่มผสมผสานกันระหว่างไทยกับมลายู อย่างไรก็ตาม ความเป็นมลายูก็ไม่ได้หมดสิ้นไป เพราะสิ่งที่ยังคงเหลืออยู่ก็คือ ภาษา ซึ่งคงเป็นเอกลักษณ์บ่งบอกถึงพื้นเพความเป็นมาของมุสลิมจังหวัดสตูลได้เป็นอย่างดี

ชีวประวัติของเจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะ

เจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะนั้นกำเนิดมาในครอบครัวที่ทำการช่วยเหลือสังคมมาตลอด เพราะบิดาของท่าน คือ เจ๊ะอาด เป็นผู้หนึ่งที่ช่วยก่อตั้งเมืองละงูในอดีตขึ้น เจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะเป็นลูกหลานชาวไร่ชาวนา แต่ด้วยการที่ได้รับการปลูกฝัง การอบรมสั่งสอนจากบิดาทิ้งทางด้านขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม สังคมและศาสนา ทำให้ท่านมีความตระหนักในการให้ความช่วยเหลือสังคมตลอดมา นอกจากท่านได้รับการอบรมสั่งสอนจากบิดาของท่านแล้ว บิดาของท่านก็ยังจัดหาครูมาสอนที่บ้านเป็นพิเศษ แสดงให้เห็นว่า บิดาของท่านก็มีใช้เป็นชาวไร่ชาวนาธรรมดา กอปรกับขณะนั้นบิดาของท่านก็ยังรับทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาเจ้าเมืองสมัยนั้นด้วย และท่านเป็นผู้ที่ตระหนักให้ลูกของท่านได้ศึกษาหาความรู้ หากมองถึงการศึกษารูปแบบดังกล่าว คือการหาครูมาสอนอัลกุรอานที่บ้าน ก็เหมือนกับการศึกษาของชาววังในอดีต แสดงให้เห็นถึง ความต้องการของบิดาที่ต้องการให้ลูกของท่านได้ศึกษาอัลกุรอานและวิชาการศาสนาโดยตรง อย่างไรก็ตามท่านยังได้เข้าศึกษาในโรงเรียนรัฐบาลเช่นกัน ซึ่งเรียกว่า โรงเรียนรัฐบาลมลายู จนจบชั้น 3 บริบูรณ์ คือ การเรียนจบภาคบังคับวิชาศาสนา เทียบเท่าชั้น 4 ในโรงเรียนดาดิกา⁹³ ปัจจุบัน หรือภาคีฟรูดอื่น โรงเรียนนี้เป็นโรงเรียนรัฐบาลของเมืองไทรบุรี เพราะขณะนั้นในปีพ.ศ.2448 เมืองสตูลยังอยู่ภายใต้การปกครองของเมืองไทรบุรี ดังนั้น การเรียนของท่านก็เน้นไปด้านภาษามลายู และในขณะนั้นก็ยังไม่มีการจัดตั้งโรงเรียนสอนภาษาไทย โรงเรียนสอนภาษาไทยในจังหวัดสตูลเริ่มจัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ.2453 ซึ่งในช่วงดังกล่าว เจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะ ก็ได้เข้าทำงานรับราชการเป็นผู้ช่วยกอฎีแล้ว

จากการที่ท่านได้รับการอบรมวิชาการทางศาสนา อบรมทางสังคม และขนบธรรมเนียมประเพณี จึงทำให้ท่านมีอุดมการณ์และแนวคิดทางสังคมในการพัฒนาสังคมโดยเฉพาะสังคมมุสลิม ท่านมีแนวคิดทางด้านเอกลักษณ์ของความเป็นมุสลิม และประเพณีปฏิบัติที่ไม่ขัดกับหลักการของ

⁹³ คือ การเรียนการสอนศาสนาในวันเสาร์และวันอาทิตย์ ที่มีฮัจยี โดคมมีโต๊ะครูเป็นผู้สอน

ศาสนา นอกจากจะมีความรู้ทางด้านศาสนา และมีความชำนาญในภาษามลายูแล้ว ท่านยังชำนาญทางด้านภาษาไทยเช่นกัน ซึ่งสมัยนั้นจะหาชาวมลายูมุสลิมที่จะมีความชำนาญทางภาษาไทยยากมาก เพราะด้วยความพยายามของท่าน ในการศึกษาภาษาไทย ที่ท่านได้ศึกษานอกหลักสูตรจากบิดาของท่าน นั่นก็คือ การได้ฝึกอ่าน ฝึกเขียนจากบิดาของท่าน และอาศัยประสบการณ์ของตนเอง จะเห็นได้ว่าท่านมีความพยายามและมีพรสวรรค์ทางการใช้ภาษาจนสามารถใช้ภาษาไทยได้ดีทั้ง 4 ทักษะ อันได้แก่ การฟัง พูด อ่าน และเขียน ซึ่งตรงกับการเน้นการศึกษาในปัจจุบันที่มุ่งเน้นให้นักเรียนมีความชำนาญทั้ง 4 ทักษะ ทั้งนี้เกิดจากการที่บิดาของท่านได้สนับสนุนให้ท่านได้ศึกษาจนเป็นผู้ที่ชำนาญในการใช้ภาษา นั้นแสดงให้เห็นว่า บิดาของท่านเป็นผู้ที่มีบทบาทที่มองเห็นถึงความสำคัญของการศึกษา การที่บิดาของท่านไม่ได้ส่งท่านเข้าเรียนสามัญภาคปกติ อาจเป็นเพราะท่านไม่ยอมรับระบบการเรียนการสอนในสมัยนั้น และสิ่งนี้ได้ส่งผลให้เห็นถึงคุณลักษณะของบิดาของท่าน เป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์และมีความเป็นผู้นำสูง จากการที่บิดาเป็นแบบอย่างที่ดีนั้นส่งผลให้เจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะ มีคุณลักษณะเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลเช่นกัน การศึกษาภาษามลายูของท่านถือว่าเป็นสิ่งที่ดีและมีประโยชน์ต่อตนเอง ในจังหวัดสตูลนั้น ประชาชนใช้ภาษามลายูกันเป็นจำนวนมาก เพราะพื้นเพชาวสตูลนั้นมาจากมาเลเซีย บิดาของท่านได้ให้ท่านศึกษาภาษามลายูอาจเป็นเพราะว่า เชื้อสายของท่านมาจากชาวมลายูและก็ถือว่าภาษามลายูนั้นเป็นภาษาแม่ของท่าน ดังนั้นจึงได้ศึกษาภาษามลายูเป็นหลัก

ทางด้านการทำงาน เจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะ ได้ทำงานทั้งทางด้านศาสนาและการเมือง งานทางด้านศาสนาก็คือ เป็นตะโต๊ะยุติธรรมและเป็นคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด การทำงานทางด้านศาสนาก็เพื่อช่วยสอนศาสนาให้กับผู้คนในสังคม เป็นที่ปรึกษาให้กับประชาชนเมื่อมีข้อปัญหาตามหลักการศาสนา เมื่อท่านดำรงตำแหน่งทางศาสนา ท่านไม่สามารถช่วยเหลือประชาชนได้ในทุก ๆ ด้าน ท่านจึงเข้าทำงานในตำแหน่งทางการเมือง เพราะท่านสามารถเสนอแนวทางในการแก้ปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ หรือเสนอแนวทางในการพัฒนาสังคมมุสลิมได้

เจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะ เข้าทำงานเริ่มแรก เป็นเสมียนที่ว่าการอำเภอ ซึ่งทำงานเกี่ยวกับเอกสาร และเป็นเจ้าหน้าที่ออกใบอนุญาตฆ่าโคกระบือและใบอนุญาตมหรสพ จากนั้นท่านก็เบนสายงานจากการเป็นเสมียนไปเป็นกอฎี หากมองแล้วระหว่าง 2 ตำแหน่งนี้มีความแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง การที่ท่านเข้ารับราชการเป็นผู้ช่วยกอฎีหรือที่เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า กอฎีเซิงบังคับนั้นเพื่อเรียนรู้ระบบราชการศาลศาสนาและด้วยท่านเป็นลูกศิษย์ของฮัจญีหะซัน ท่านก็สามารถนำแนวทางการสอนของครูมาใช้ เจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะ เข้าเป็นผู้ช่วยกอฎีเนื่องจากได้รับการแต่งตั้งจากเจ้าเมือง แสดงว่าท่านเจ้าเมือง (ขณะนั้นก็คือ กูเต็น บินกูมะมะ) เล็งเห็นถึงความสามารถในการพิจารณาความของท่าน

เจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะได้ลาออกจากการทำงานทางราชการศาล ท่านหันมาจับงานด้านธุรกิจและท่านก็สามารถทำงานได้ดี เพราะท่านได้รับรายได้ทางธุรกิจเป็นจำนวนมาก และท่านก็ยังคงเป็นตัวแทนของบริษัทเดินเรือปีนัง แม้ท่านจะทำงานด้านธุรกิจการค้าจนประสบความสำเร็จ แต่ท่าน

ก็ไม่เคยลืมเรื่องการบำรุงศาสนาอิสลาม ท่านได้สร้างมัสยิดขึ้นหลังแรกที่ปากบารา ซึ่งมีมัสยิดหลังนี้ได้ใช้เป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจจนถึงปัจจุบันนี้

เจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะได้เข้าทำงานเป็นรองหัวหน้าปากบารา ถือได้ว่าท่านเข้าทำงานทางด้านราชการเกี่ยวกับศาสนาอีกครั้ง โดยที่ท่านมีหน้าที่นัดบรรดาอิหม่ามให้มาประชุมเพื่อปรึกษาเรื่องศาสนา และท่านได้เข้าทำงานทางด้านศาสนาอย่างจริงจังอีกครั้งหนึ่ง หลังจากที่ตะโตะยุติธรรม คือ ฮัจญ์หะซัน หลังปูเต๊ะ ลี้ชีวิตในปี พ.ศ.2473 คือ ตำแหน่งตะโตะยุติธรรมประจำศาลจังหวัดสตูลนี้ ท่านเรียกว่า “ตำแหน่งศาสนาเพื่อประชาชน” นั่นก็คือการทำงานทางด้านศาสนาเพื่อพัฒนาชุมชนมุสลิม

นอกจากนั้นท่านยังทำงานทางด้านสื่อมวลชน เป็นผู้ช่วยบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ของต่างประเทศหลายฉบับ แสดงว่าท่านเป็นผู้ที่มีความสามารถ และหากมองถึงการศึกษาของท่าน ท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ทางด้านภาษาอยู่ในระดับดี จึงสามารถเข้าไปทำงานเป็นบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ได้

ส่วนการเข้าทำงานเป็นตะโตะยุติธรรมนั้น ท่านมีจุดประสงค์เพื่อช่วยเหลือประชาชนในการตัดสินใจตัดสินใจเรื่องครอบครัวมรดกของชาวมุสลิม จากการเป็นตะโตะยุติธรรมของท่านทำให้ประชาชนมีความรักและให้เกียรติท่านเป็นอย่างมาก ประชาชนส่วนใหญ่จะรู้จักท่านในนาม ตะโตะเจ๊ะล๊ะ (เป็นชื่อที่ชาวสตูลเรียกติดปากจนถึงปัจจุบัน) หลังจากนั้น ท่านได้ออกจากงานศาลตะโตะยุติธรรม ท่านก็เข้าสมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ท่านได้รับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดสตูลถึง 5 สมัยติดต่อกัน เพราะท่านได้ทำประโยชน์และพัฒนาสังคมมุสลิมในจังหวัดสตูล จึงทำให้ท่านได้รับความไว้วางใจ

เจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะ ได้รับการแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีหลาย ๆ ตำแหน่ง เพราะท่านเป็นบุคคลที่มีความซื่อสัตย์ ซื่อตรงในการทำงาน และท่านยังเป็นผู้ที่นำเสนอความคิดเห็น ข้อคิดเห็น และรายงานสภาพทั่วไปของพี่น้องมุสลิมในความเป็นจริงให้กับรัฐบาลได้ทราบ บั้นปลายชีวิตของเจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะ แม้ว่าท่านจะลาออกจากการทำงานในตำแหน่งต่าง ๆ แต่ท่านก็ยังคงช่วยเหลือสังคมตลอดมาโดยเฉพาะสังคมมุสลิม

ผลงานทางด้านวิชาการและแนวคิดในการพัฒนาสังคม

ผลงานทางด้านวิชาการ

สิ่งที่จะมาสนับสนุนในความสามารถของเจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะได้ นั่นก็คือ งานเขียนของท่าน ที่แสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการใช้ภาษาของท่านไม่ว่าการใช้ภาษามลายูและภาษาไทย ซึ่งงานเขียนของท่านนั้นมีเนื้อหาครอบคลุมเกี่ยวกับหลาย ๆ ด้านของการดำเนินชีวิตในสังคม และที่สำคัญอย่างยิ่ง ก็คือเรื่องราวของศาสนาที่ท่านได้เขียนไว้ เพื่อให้มุสลิมได้ศึกษา และได้นำไปปฏิบัติให้ถูกต้องสำหรับการดำรงชีวิตในสังคม

เจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะได้ค้นคว้าศึกษาหนังสือต่างๆ ทำให้ท่านมีแนวทางในการเขียนหนังสือ จนเป็นที่ยอมรับในผลงานด้านวิชาการ นอกจากเขียนหนังสือแล้ว ท่านก็ยังแต่งกลอนได้ดีมาก ซึ่งดูได้จากผลงานการเขียนของท่าน โดยท่านมักจะเขียนคำกลอนในการเริ่มต้นงานเขียน หรืออาจจะอยู่ช่วงกลางๆ หากต้องการย้ำเตือนในบางเรื่อง เนื้อหาที่เขียนส่วนใหญ่เกี่ยวกับสังคมมุสลิม และการคงเอกลักษณ์ของความเป็นมุสลิมเอาไว้

ดังนั้น สิ่งที่ยังคงเหลืออยู่เพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้รู้จักและระลึกถึงท่านได้นั้นก็คือ ผลงานทางด้านวิชาการ ที่ท่านพยายามสื่อออกมาให้มุสลิมได้เข้าใจและตระหนักถึงหลักการของศาสนา รวมทั้งประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนที่ไม่ควรละทิ้ง ซึ่งเป็นสิ่งที่ดีสำหรับชุมชน

หนังสือของเจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะ มีหลายเล่มทั้งภาษาไทยและภาษามลายู บางส่วนผู้วิจัยได้ค้นพบ หนังสือบางส่วนก็มีเพียงชื่อหนังสือ แต่หนังสือนั้นได้สูญหายไป อย่างไรก็ตามหนังสือที่เหลืออยู่ก็ยังคงมีประโยชน์สำหรับผู้ที่สนใจศึกษา งานเขียนเหล่านี้แม้จะเป็นงานเขียนที่เก่า แต่นั่นก็ถือว่าเป็นสมบัติทางวิชาการ เพราะแนวคิดของท่าน หรือที่เรียกว่า “มันสมอง” นั้นมีคุณค่ามาก มีใครสักกี่คนในอดีตที่ได้ปฏิบัติดังท่าน นั่นก็คือ การเขียนหนังสือ เพื่อเป็นสิ่งสืบทอดให้กับประชาชนพี่น้องมุสลิม โดยเฉพาะประชาชนในจังหวัดสตูล ถือว่าสิ่งเหล่านี้เป็นสมบัติที่ล้ำค่า

แนวคิดในการพัฒนาสังคมมุสลิม

แนวคิดต่างๆ ของเจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะนั้น ได้มาจากการศึกษาผลงานทางวิชาการของท่าน เพราะผลงานที่ท่านเขียนในหนังสือย่อมเป็นสื่อที่บ่งบอกให้เข้าใจถึงความรู้สึกนึกคิด หรือสิ่งที่ท่านตั้งใจจะสั่งสอนหรือตักเตือนพี่น้องมุสลิมได้

แนวคิดของแต่ละบุคคลนั้นก็คือ ความคิดเห็น ทศนะ มุมมองที่สื่อออกมาโดยคำพูด การกระทำและผลงาน เช่นกันเจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะ ได้นำเสนอแนวคิดของท่านโดยการแสดงความคิดเห็นของท่านมาเป็นคำพูด ไม่ว่าในสถานการณ์ใด ท่านก็จะเป็นผู้สอน อบรม ตักเตือนประชาชนโดยตลอด

เจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะ ได้กล่าวถึงเรื่องราวของรัฐบาลว่า รัฐบาลจะต้องไม่ทำลายศาสนา และวัฒนธรรมของประชาชน เพราะศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชน และวัฒนธรรมเป็นการปฏิบัติที่สั่งสมกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ หากมีผู้มาทำลาย หรือบังคับมิให้ปฏิบัติตามหลักการของศาสนาที่ผู้คนนับถือ โดยที่นำเสนอหลักการอื่นเข้ามาแทนที่หลักการศรัทธาของประชาชนนั้นไม่ได้ เพราะจะทำให้ประชาชนรู้สึกกระทบกระเทือนจิตใจมาก สิ่งใดที่มุสลิมปฏิบัติไม่ได้ก็ไม่ควรบังคับให้ปฏิบัติ ดังที่เจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะได้กล่าวไว้ว่า “อย่าใช้วิถีไทยไปกระทำสิ่งกระทบกระเทือนจิตใจของประชาชนส่วนใหญ่ เช่นการสาธน์ในวันเล่นสงกรานต์ ซึ่งคนไทยมุสลิมเล่นไม่ได้ แล้วมีบางคนพูดว่าที่นี่เป็นเมืองไทย ดังนั้นคนไทยมุสลิมจะต้องเดินในบ่า เพราะเมื่อเกิดเหตุการณ์ขึ้น จะเดินบนถนนไม่ได้ ทำไมผู้ปกครองจึงนั่งเฉย ผมคิดว่าถ้าผู้ปกครองไม่เห็นใจ กันบูหรือาจเผาเมืองก็ได้” ดังนั้นหน้าที่ที่สำคัญในการปกครอง คือ การไม่ล่วงละเมิดต่อกัน เพราะเป็นหน้าที่ของฝ่ายปกครอง

หากเจ้าหน้าที่ไม่สนใจให้การดูแลหรือเจ้าหน้าที่เป็นผู้ที่สว่างละเมิดเอง ก็ย่อมทำให้เกิดความเดือดร้อนได้ ก้นบูห์ร์ก็เปรียบเสมือนเช็คเพลิง คือความไม่เข้าใจต่อกัน ทำให้เผาเมือง กล่าวคือ ทำให้สังคมเกิดความวุ่นวาย

เจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะ ได้เสนอแนวคิดที่ว่า เมื่อเกิดปัญหาความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรมทางรัฐบาลจึงควรเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นได้มีสิทธิปกครองตนเอง เพราะคนในท้องถิ่นย่อมเข้าใจถึงสภาพความเป็นอยู่ของตนเอง เข้าใจวัฒนธรรม ประเพณีและศาสนาของตนเองได้ดีกว่าท้องถิ่นแต่ละท้องถิ่นนั้นย่อมมีที่มาที่แตกต่างกัน ความรู้สึกและความรักในถิ่นกำเนิดของตนย่อมแตกต่างกัน ดังนั้นการสนับสนุนบุคคลในท้องถิ่นเป็นผู้นำย่อมทำให้เกิดการพัฒนาชุมชนของตนได้ดีกว่า เพราะประชาชนย่อมเข้าใจถึงประวัติศาสตร์แห่งถิ่นกำเนิดของตนได้ดีกว่าที่ให้กับบุคคลต่างถิ่นมาเป็นผู้นำของตน ดังคำพูดของเจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะที่ว่า “รัฐบาลควรเปิดโอกาสให้คนท้องถิ่นได้มีสิทธิในการปกครองตนเองมากขึ้น การแก้ปัญหาชุมชนนั้นจะต้องเข้าใจถึงสภาพภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียมประเพณี และศาสนาของแต่ละชุมชนที่แตกต่างกัน”

ในดินแดน 4 จังหวัดภาคใต้ ประชาชนส่วนใหญ่พูดภาษามลายูเป็นภาษาหลัก และส่วนน้อยที่พูดภาษาไทย (ภาษาใต้) ซึ่งแตกต่างกับภาคอื่นๆ ที่สามารถใช้ภาษาไทยได้ดีกว่า ดังนั้นจึงทำให้เกิดความแตกต่างทางด้านภาษา ในสมัยของจอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นสมัยที่พยายามสร้างเอกลักษณ์ของชาติโดยมีนโยบายให้มีการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทั้งทางด้านภาษาและการแต่งกาย ดังนั้น จึงมีประกาศเพื่อให้ประชาชนได้ใช้รูปแบบประเพณีวัฒนธรรมที่ได้ประกาศตามรัฐนิยม ซึ่งการแต่งกายนั้นได้กำหนดให้ผู้ชายต้องสวมกางเกงแทนนุ่งผ้าใส่ ร่ม ผู้หญิงต้องสวมหมวกและนุ่งกระโปรง การแต่งกายในลักษณะนี้สตรีมุสลิมย่อมกระทำมิได้ เพราะถือว่าขัดกับหลักการของศาสนา ดังนั้นเจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะ จึงได้เสนอแนวคิดทางด้านภาษาและการแต่งกาย ดังคำกล่าวของท่านว่า “ประชาชนคนไทยแต่ละภาคจะถือว่า ตัดเสื้อแบบเดียวจะให้ประชาชนหลายเชื้อชาติ หลายศาสนาหลายประเพณี มาสวมใส่ เพื่อจะได้ใช้กับคนในชาติโดยเสรีนั้นไม่มีประเทศใดเขาใช้กัน” ท่านได้เสนอในที่นี้ก็คือ ให้ทางรัฐได้ตระหนักและเข้าใจถึงวัฒนธรรม การเป็นอยู่ ภาษา และที่สำคัญคือ การแต่งกาย ซึ่งมุสลิมนั้นต้องแต่งกายตามหลักการของศาสนาอย่างแตกต่างกับกลุ่มอื่น

นอกจากนั้นแล้วทางรัฐบาลได้กำหนดให้ประชาชนชาวไทยศึกษาเฉพาะภาษาไทย ซึ่งในขณะนั้นมุสลิมใน 4 จังหวัดภาคใต้ส่วนใหญ่จะศึกษาภาษาอาหรับ ภาษาอัลกุรอาน และภาษามลายู เพราะมุสลิมส่วนใหญ่สนใจศึกษาศาสนาจากคัมภีร์อัลกุรอาน และตำราทางศาสนาที่เป็นภาษามลายู เจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะ ก็ได้นำเสนอให้มีการศึกษาภาษามลายูควบคู่กับการศึกษาภาษาไทย

เจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะ ได้เสนอแนวคิดการใช้ชีวิตในสังคมว่า ในสังคมนั้นมีบุคคลที่แตกต่างกันทั้งทางด้านการศึกษา ฐานะ ความเป็นอยู่ ประเพณี วัฒนธรรม รวมไปถึงศาสนาที่นับถือ ความแตกต่างกันนั้นมีใช้เป็นสิ่งที่จะทำให้เกิดความแตกแยกในสังคม หากบุคคลเข้าใจและเคารพในสิทธิซึ่งกันและกัน ก็ย่อมทำให้ลดความต่างของแต่ละกลุ่มได้ แต่ละศาสนานั้นมีการนับถือศาสนาที่แตกต่างกัน ย่อมเกิดความขัดแย้งบ้าง ดังนั้นการใช้ชีวิตในสังคมที่มีการนับถือศาสนาที่แตกต่างกัน

นั้นจะต้องมีความตระหนัก มีการเรียนรู้ และมีความเข้าใจในศาสนาประเพณี และวัฒนธรรมของกันและกัน มีการปรับตัวเข้าหากัน และไม่ละเมิดสิทธิส่วนบุคคล ดังที่เจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะ ได้กล่าวไว้ว่า “เมื่อมีแขกมาเยี่ยมบ้านของเรา เจ้าของบ้านจะต้องต้อนรับ แต่แขกจะต้องให้เกียรติแก่เจ้าของบ้าน และจะต้องไม่ละเมิดระเบียบแบบแผนภายในบ้าน หรือทำตัวเป็นนักเลง อันธพาลหรือใช้อำนาจเอาตามใจตัวเอง” แยก ในที่นี้ หมายถึง เจ้าหน้าที่ทางราชการที่เข้ามาเพื่อปฏิบัติหน้าที่ในชุมชนนั้น ๆ ผู้ที่เป็นเจ้าของบ้าน ก็คือประชาชนต้องให้การต้อนรับ คือ ยินดีที่จะให้เจ้าหน้าที่ทางราชการเข้ามาปฏิบัติงานด้วยความจริงใจ แต่เมื่อเจ้าหน้าที่เข้ามาปฏิบัติงานแล้วก็ต้องให้เกียรติเจ้าของบ้าน คือ ประชาชน จะไปละเมิดระเบียบแบบแผน ไปใช้อำนาจทำตามอำเภอใจหรือเข้ามาใช้อำนาจกดขี่ข่มเหงประชาชนนั้นไม่ได้ เพราะเจ้าหน้าที่ของรัฐจะต้องเป็นบุคคลที่ให้บริการแก่ประชาชน สร้างความเข้าใจระหว่างประชาชนกับรัฐ

สำหรับแนวคิดทางด้านเอกลักษณ์ของความเป็นมุสลิม เจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะ ได้นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับการใช้ชีวิตของมุสลิมในสังคม และ ท่านยังเสนอถึงการแสดงออกถึงเอกลักษณ์ของความเป็นมุสลิมที่แสดงเป็นสัญลักษณ์ให้คนอื่นหรือศาสนิกอื่นรู้ได้โดยไม่ต้องถามว่า คนคนนั้นนับถือศาสนาอะไร ดังที่ท่านได้เล่าไว้ว่าครั้งหนึ่งท่านได้เดินทางไปกับคณะรัฐบาล ด้วยเอกลักษณ์ของความเป็นมุสลิมของท่าน จึงทำให้มีผู้คนเข้ามาทักทายและบอกว่าเขาสามารถพูดภาษาของท่านได้ ซึ่งมิตรภาพครั้งแรกเริ่มขึ้นได้โดยการใช้ภาษาและการสังเกตเห็นการแต่งกาย พวกเขา就知道 เจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะ นั้นมาจากที่ใด และรู้ถึงสถานภาพในการนับถือศาสนาได้ และเมื่อดูจากรายนาม “เจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะ” ชื่อนามสกุลของท่านก็ย่อมบ่งบอกถึงการนับถือศาสนาของท่านได้ดีว่าท่านนั้นนับถือศาสนาอิสลาม

ท่านได้ให้แนวคิดในเชิงเปรียบเทียบเรื่องของครอบครัวว่า สำหรับมุสลิมแล้วมิใช่คำนี้เพียงแต่ให้มีจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้นเท่านั้น แต่ผู้ที่มีความรับผิดชอบ คือ พ่อแม่ ผู้ปกครอง จะต้องเป็นผู้ที่มีบทบาทในการอบรม สั่งสอน และตักเตือนให้ลูก ๆ เป็นคนดี และปฏิบัติตามหลักการของศาสนาอิสลามอย่างเคร่งครัด เจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะ ได้มองถึงสังคมของครอบครัวมุสลิมว่า ส่วนใหญ่นั้นยังไม่คำนึงถึงวิถีการดำเนินชีวิตของตนตามรูปแบบศาสนาอิสลามมากนัก ไม่ได้อนุรักษ์วัฒนธรรมทางด้านภาษาพูดและปล่อยปละละเลยต่อบทบัญญัติทางด้านการแต่งกาย คิดว่าเรื่องศาสนาเป็นเรื่องไม่สำคัญ หรือมีบ้างบางคนก็กล่าวว่า “สวรรค์อยู่ในอก นรกอยู่ในใจ” นั้น เป็นคำพูดที่มีใช้มาจากความศรัทธาของมุสลิม นี่คือนโยบายของเจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะ ที่ท่านพยายามมองถึงความเปลี่ยนแปลงของสังคม

เจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะ นั้นเป็นผู้ที่มีอุดมการณ์ในเรื่องความเป็นมุสลิม ท่านยึดเอกลักษณ์ของความเป็นมุสลิม เช่นท่านจะเน้นย้ำอยู่เสมอเรื่องการตั้งชื่อมุสลิม การใช้ภาษา ศาสนาและวัฒนธรรม ทางด้านภาษานั้นท่านจะเน้นถึงการใช้ภาษามลายู เช่น ชื่อหมู่บ้านที่เป็นภาษามลายู และหากเปลี่ยนชื่อหมู่บ้านไปก็จะมีประวัติหลงเหลือให้กับลูกหลานได้รับรู้

นอกจากนั้น เจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะ ได้เขียนจดหมายเพื่อแสดงถึงการเตือนตน สอนตนได้ สำหรับตัวท่านเอง ผู้ที่ได้รับฟัง และผู้ที่ได้ศึกษาถึงการเสนอคติของท่าน ท่านได้ฝากคติ และปรัชญา ไว้ให้กับพี่น้องมุสลิมเกี่ยวกับการนับถือศาสนาว่า “มนุษย์จำต้องเชื่อถือ และนับถือศาสนาที่แท้จริงเท่านั้น ที่รัฐเสรีภาพในการรวมโลกและธรรมดำเนินตามกาลสมัยชั่วฟ้าดิน” ศาสนาที่แท้จริงคือศาสนาอิสลามที่ให้สิทธิเสรีภาพแก่มนุษย์ในการยึดมั่นและการกระทำ อัลลอฮ์ได้ประทานศาสนาอิสลามให้แก่มนุษย์เป็นศาสนาที่แท้จริง เป็นแนวทางที่เที่ยงตรง และเป็นทางนำที่ดีที่สุด ในศาสนาอิสลามนั้น มอบเสรีภาพให้กับมนุษย์ได้เลือกที่จะกระทำ การให้เสรีภาพต่างๆ นั้นมีสำหรับมนุษย์ในทุกๆ เรื่อง เว้นแต่มนุษย์สามารถนำไปใช้อย่างถูกต้องตามหลักการหรือไม่

ท่านได้กล่าวถึงการทำอิบาดะห์ของมุสลิม โดยเฉพาะการละหมาดเป็นสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงความเสียสละของมุสลิมที่ก้มลงสujudต่ออัลลอฮ์ โดยหน้าผากติดอยู่กับพื้น เพื่อแสดงถึงความเคารพภักดีต่ออัลลอฮ์ และท่านได้กล่าวเป็นเชิงคำถามว่า “มีศาสนาใดบ้างที่ยอมสละหน้าผาก จมูก หู ตา ราคาสูงประกอบศีระะฮ์ยอดสูงสุดแห่งร่างกายกราบไหว้ลงบนพื้น”

ท่านได้ให้คติและปรัชญาเกี่ยวกับค่านิยมทางด้านวัตถุของมนุษย์ว่า “ถือวัตถุทั่วไปด้วยอวัยวะภายนอกเป็นอุปกรณ์แสดง วัตถุจำนวนน้อยหาได้ยาก คงมีราคาสูงเป็นแน่ วัตถุจำนวนมากหาได้ง่าย คงมีราคาต่ำเป็นธรรมดา” มนุษย์ปัจจุบันมีค่านิยมทางด้านวัตถุมาใช้เพื่อแสดงความร่ำรวยของตนเอง ว่าตนเองดีเด่น ซึ่งเจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะ ได้เปรียบเทียบถึงวัตถุว่า วัตถุจำนวนน้อยหาได้ยาก คงมีราคาสูงเป็นแน่ ซึ่งเป็นธรรมดาของสิ่งต่างๆ ที่มีอยู่น้อยนั้นย่อมมีราคาแพง เช่นเดียวกับคนที่ดีนั้นมีน้อยมากและหายากแต่มีคุณค่า มีประสิทธิภาพ ในทางตรงกันข้ามกับคำที่ท่านกล่าวเป็นคติของท่านที่ว่า วัตถุจำนวนมากหาได้ง่าย คงมีราคาต่ำเป็นธรรมดา เปรียบเสมือนกับมีผู้คนจำนวนมากแต่ไม่ได้ทำประโยชน์อันใดให้แก่สังคม

สำหรับคนดีในทัศนะของเจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะก็คือผู้ที่ไม่แสดงกริยาที่ยกยอสรรเสริญตนเองและไม่ถูกล้อเหยียดหยามผู้อื่น เป็นผู้ที่ให้อภัยกับผู้ที่ทำผิดเสมอ ถือว่าเป็นคนดีที่สุด ดังที่ท่านกล่าวว่า “ผู้มีจิตใจ ไม่มียกตนข่มท่าน ไม่พูดจาหรือในทำนองขิ้นตัว นั่นแหละคือผู้ที่ได้รับชมเชยชั้นเยี่ยม” และ “ผู้ที่อภัยให้ผู้กระทำผิดต่อตน เป็นยอดแห่งธรรม”

นอกจากนั้น ท่านยังได้ให้คติเกี่ยวกับความเป็นครอบครัวของมุสลิม “ครอบครัวที่ดีเลิศ สามีภรรยาชอบปฏิบัติตามความผูกพันธัญญ์ดีแห่งศาสนาและยอมผ่อนผันซึ่งกันและกันเพื่อความสันติ” นั่นก็หมายถึงว่า ครอบครัวใดก็ตามที่นำหลักการของศาสนาอิสลามมาใช้ในการดำเนินชีวิต ครอบครัว ถือว่าครอบครัวนั้นเป็นครอบครัวที่ได้รับการรับรองจากอัลลอฮ์ให้อยู่ภายใต้ร่มเงาความดีปลอดภัย และสงบสุข แต่หากครอบครัวใดไม่ได้ปฏิบัติตามสิทธิหน้าที่ของแต่ละบุคคลตามหลักการของศาสนาอิสลามแล้วก็คือว่าเป็นผู้ที่ละเมิดหน้าที่นั้นๆ แม้แต่ละครอบครัวจะแสดงความรัก ความห่วงใยต่อกันอย่างมากมายก็ตาม ดังท่านได้กล่าวไว้ว่า “แสดงความรักห่วงใยในครอบครัวถึงกับไม่ยอมฟังสิทธิของสามีที่ศาสนานุญาตนั้นไม่ถือว่าเป็นรักที่ถูกต้องและขัดขวางนโยบายศาสนาด้วยซ้ำ”

บทบาทในการพัฒนาสังคมมุสลิม

บทบาทในฐานะกอฎี-ตะโต๊ะยุติธรรม

เจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะ เป็นอีกหนึ่งที่มีความสามารถในการตัดสินคดีความเรื่องครอบครัวและมรดก เพราะท่านได้ทำงานหน้าที่นี้มาตั้งแต่ท่านเข้ารับราชการเป็นเสมียนเมืองละงู และหลังจากนั้นก็เป็นผู้ช่วยกอฎี ซึ่งท่านจะต้องทำงานตลอดเวลา หากประชาชนมีปัญหาเรื่องครอบครัวและมรดก หลังจากนั้นท่านก็ได้เข้ารับราชการเป็นตะโต๊ะยุติธรรม ผู้ที่จะมาเป็นตะโต๊ะยุติธรรมนั้นต้องเป็นมุสลิมที่มีความเคร่งครัด มีความฉลาดรอบรู้ถึงหลักการของศาสนาจากอัลกุรอาน อัลหะดีษ และอัลอิจญ์มาอู เพราะในการตัดสินคดีความของศาสนาอิสลามนั้นจะต้องมาจากบทบัญญัติสูงสุดคืออัลกุรอาน ซึ่งจากคุณสมบัติดังกล่าวทำให้เจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะ ได้รับการยอมรับและไว้วางใจจากประชาชนให้เข้ารับตำแหน่งเป็นตะโต๊ะยุติธรรม นอกจากจะเป็นผู้ตัดสินคดีความแล้ว เจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะ ก็ยังได้รับการมอบหมายให้เป็นตัวแทนในการคัดเลือกจุฬาราชมนตรี

ด้วยความตั้งใจและมุ่งมั่นในการพัฒนาสังคมโดยเฉพาะในจังหวัดสตูล แม้ว่าท่านยังไม่ได้รับตำแหน่งกอฎี ท่านเป็นเพียงผู้ช่วย ท่านได้มีนโยบายจัดรูปแบบให้กับประชาชนในการปฏิบัติศาสนาให้ถูกต้อง โดยดำเนินการประชุมบรรดาอิหม่ามก่อน เพราะการประชุมถือเป็นการชี้แจงวัตถุประสงค์ต่าง ๆ และวางแผนการดำเนินงานในการพัฒนาชุมชนตามรูปแบบของหลักการอิสลาม

การทำงานทางด้านศาสนาเป็นการทำงานที่ช่วยสร้างความเข้าใจ และช่วยตัดสินปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม ซึ่งข้อปัญหาต่างๆ นั้น โดยเฉพาะเรื่องครอบครัวและมรดกจะต้องมีผู้ชี้ขาดถึงสิ่งที่ผู้กระทำนั้นๆ ได้กระทำว่าเป็นสิ่งที่ถูกหรือผิดตามหลักการของศาสนาหรือไม่ ผู้ที่เข้าทำงานทางด้านศาสนายังไม่มีโอกาสและสิทธิเพียงพอในการช่วยเหลือสังคมในหลายๆ ด้าน บางครั้งโอกาสเหลือให้ทำการช่วยเหลือ แต่เขาก็ไม่มีสิทธิที่จะช่วยเหลือในกรณีนั้นๆ ได้ เช่นกันสำหรับเจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะ เขาได้ทำงานทางด้านศาสนาได้ช่วยเหลือสังคมอย่างมากมาย เนื่องจากท่านมองเห็นถึงสภาพการณ์ของ 4 จังหวัดภาคใต้กำลังเปลี่ยนแปลง ท่านจึงเข้าทำงานทางการเมือง โดยการเข้าสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เพื่อว่าท่านจะได้มีโอกาสในการช่วยเหลือพัฒนาสังคมได้ดีกว่า และขณะนั้นก็มีมุสลิมอยู่จำนวนน้อยมากที่เข้าทำงานทางการเมือง ท่านถือว่าเมื่อเข้าทำงานทางการเมืองแล้ว ท่านก็สามารถนำเสนอเรื่องราวที่สามารถช่วยเหลือพี่น้องมุสลิมได้ในทุกเรื่อง และก็เป็นตั้งนั้นเมื่อท่านได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ท่านก็สามารถช่วยเหลือประชาชนในหลายๆ เรื่อง

บทบาทในฐานะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

เจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะ นั้นมีความปรารถนาอย่างแรงกล้า ที่จะพัฒนาสังคมมุสลิมโดยเฉพาะในจังหวัดสตูล ซึ่งเป็นจังหวัดบ้านเกิด และจังหวัดใกล้เคียง (ปัตตานี ยะลา และ นราธิวาส) ซึ่งเสมือนกับเป็นญาติพี่น้อง ท่านได้ใช้ความสามารถในการต่อสู้ดิ้นรนอย่างยากลำบาก เพราะขณะ

นั้นท่านยังไม่ได้รับการยอมรับเท่าที่ควรจากรัฐบาล จะเห็นได้จาก ในตอนที่ท่านได้เข้าสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในปี พ.ศ.2495 แต่ก็ไม่ได้รับการยอมรับ เพราะทางคณะกรรมการการเลือกตั้งได้กล่าวหาว่ายึดตามกฎหมายใหม่แล้ว (กฎหมายในสมัยนั้น) จะ้อับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะ ไม่มีคุณสมบัติในการสมัคร เพราะผู้ที่มีสิทธิได้รับเลือกตั้งนั้นต้องสำเร็จการศึกษาไม่ต่ำกว่าม.6 หรือเทียบเท่าไม่ต่ำกว่าเปรียญ 5 ประโยค แต่สำหรับจะ้อับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะ ไม่ได้ศึกษาภาษาไทยตามรูปแบบการศึกษา และไม่ได้จบแม้แต่ชั้นประถมศึกษา ดังนั้นคุณสมบัติของท่านก็ไม่ได้ผ่านเกณฑ์ยอมรับ แต่จะ้อับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะ ก็ได้เปรียบเทียบกับ ท่านมีความรู้มาก หรือ อาจจะมีความรู้มากกว่าคนที่จบ ม.6 หรืออาจจะมากกว่าผู้ที่จบความรู้ชั้นสูงสุดเปรียญ 9 ประโยค ท่านกล่าวว่าท่านมีความรู้ถึงเปรียญ 11 ประโยค นั่นก็คือการพูดเชิงเปรียบเทียบของท่านเอง และท่านก็ได้เสนอให้มีคณะกรรมการเข้ามาตรวจสอบวิทยฐานะของท่าน คือ คณะกรรมการอิสลามแห่งประเทศไทย และคณะกรรมการประจำสำนักจุฬาราชมนตรี ผลการสอบ กรรมการชี้ขาดว่าวิทยฐานะของท่านให้เทียบเท่าไม่ต่ำกว่า ม.6 จึงมีสิทธิเข้ารับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จากที่จะ้อับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะ ได้กล่าวเทียบการศึกษาของท่านว่าไม่ต่ำกว่า 11 เปรียญ นั้น ผู้วิจัยเห็นว่า เป็นการพูดเปรียบเทียบของท่านเองว่าท่านนั้นมีความรู้มาก หากเทียบเท่าก็คือ เปรียญ 11 ทั้ง ๆ ที่การเทียบเปรียญสูงสุดแล้วมีเพียงแค่เปรียญ 9 เท่านั้น คือท่านก็ยังมีความรู้มากกว่านั้น นั่นก็แสดงให้เห็นว่า ท่านเป็นผู้ที่มีความมั่นใจในความรู้ของตนเอง แม้ท่านจะไม่ได้ศึกษาจนจบชั้นสูง และเสนอตนให้มีการพิจารณาตรวจสอบความสามารถของท่าน มิใช่เพราะท่านต้องการไต่อดในความเก่งของตน แต่เพราะท่านต้องการจะใช้ความสามารถของตนในการทำงานในตำแหน่งต่าง ๆ และเพื่อเป็นประโยชน์ต่อสังคมชุมชนของท่านให้มากที่สุด ซึ่งจะเห็นได้จากที่ท่านสมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

จะ้อับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะ เป็นผู้ที่มีความจริงใจและบริสุทธิ์ใจในการทำงานเพื่อสังคม ท่านพยายามที่จะยกระดับการทำงานของตนเองให้อยู่ในตำแหน่งที่สูงขึ้น เนื่องจากท่านต้องการช่วยเหลือสังคมมุสลิมในจังหวัดสตูล และอีก 3 จังหวัดใกล้เคียง (ปัตตานี ยะลา และ นราธิวาส) เพราะเมื่อท่านดำรงตำแหน่งระดับสูงขึ้น แล้วท่านก็สามารถช่วยเหลือนำเสนอปรับปรุงความเป็นอยู่ของพี่น้องมุสลิมได้

เมื่อท่านได้เข้ารับตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ท่านก็พยายามเสนอเรื่องราวของพี่น้องมุสลิมให้กับทางราชการทราบและเข้าใจ เป็นไปตามความตั้งใจของท่าน และเหมาะสมกับโอกาสในการทำงานของท่าน ที่ท่านสามารถใช้โอกาสนั้นพัฒนาสังคมมุสลิมได้ ท่านได้เสนอถึงการเรียนการสอนภาษามลายูให้กับมุสลิม 4 จังหวัดภาคใต้ เพราะท่านถือว่า ภาษามลายูนั้นเป็นภาษาดั้งเดิมของชาวมุสลิม 4 จังหวัดภาคใต้ เพื่อให้มุสลิมได้เข้าใจหลักการในการดำเนินชีวิต และหลักปฏิบัติตามบทบัญญัติศาสนาอิสลาม ซึ่งเนื้อหาส่วนใหญ่จะบรรจุอยู่ในหนังสือภาษามลายู และภาษาอาหรับ ดังนั้น ควรจะให้มุสลิมศึกษาภาษามลายูควบคู่กับการศึกษาภาษาไทย ท่านได้เสนอถึงการศึกษานี้ 4 จังหวัดภาคใต้ และโดยเฉพาะจังหวัดสตูล ท่านพยายามเน้นย้ำให้ประชาชนจังหวัดสตูลนั้น ได้ศึกษาหาความรู้เพื่อนำมาช่วยกันพัฒนาสังคม โดยเฉพาะสังคมมุสลิม เพราะในจังหวัดสตูลถือได้ว่า

มีประชาชนที่นับถือศาสนาอิสลามเป็นส่วนใหญ่ แม้เป็นเพียงจังหวัดเล็ก ๆ หากประชาชนไม่ได้รับการศึกษา ประชาชนก็ไม่สามารถพัฒนาจิตใจ บุคลิกภาพของตนเองให้เป็นบุคคลที่พึงประสงค์ของสังคมได้

ท่านยังเน้นย้ำถึงการศึกษาศาสนาอิสลามสำหรับมุสลิมนั้นเป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่มุสลิมต้องตระหนัก เพราะศาสนาอิสลาม คือ ศาสนาแห่งการดำเนินชีวิตของมุสลิม อิสลามเป็นศาสนาของความยึดมั่นและยุติธรรม เป็นศาสนาแห่งการทำอิบาดะฮ์ (การเคารพภักดี) เป็นศาสนาที่ให้สิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาคแก่ปัจเจกบุคคล

ด้วยความสามารถ ความพยายามของเจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะ ในการทำงานทั้งทางด้านศาสนาและการทำงานเพื่อสังคม เมื่อท่านมองเห็นปัญหาที่กำลังเกิดขึ้น ท่านมีความตระหนักที่จะแก้ไขปัญหานั้นให้ได้ ซึ่งขณะนั้นท่านมองเห็นว่า ภาคใต้กำลังมีปัญหาเรื่องความไม่เข้าใจกันระหว่างรัฐกับประชาชน ด้วยท่านดำรงตำแหน่งทางศาสนาไม่มีโอกาสเพียงพอที่จะช่วยเหลือแก้ปัญหาสังคมได้เท่าที่ควร ดังนั้นท่านจึงตัดสินใจลาออกจากงานศาล คือ ตำแหน่งตะโต๊ะยุติธรรม เข้าสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และทำงานทางการเมืองตลอดมา โดยที่ท่านได้รับตำแหน่งเป็นรัฐมนตรีหลายสมัย

จากความตั้งใจใฝ่หาตำแหน่งระดับสูงนั้น มิใช่เพื่อตำแหน่งหรือความมีเกียรติในสังคม แต่เพื่อการพัฒนาสังคมให้ประชาชนมีการดำรงชีวิตที่ดีและใช้ชีวิตในสังคมที่แตกต่างอย่างมีความสุข มิให้มุสลิมรู้สึกว่าตนเป็นชนกลุ่มน้อยและไม่มีสิทธิในการใช้ชีวิตในดินแดนแห่งนี้คือ ดินแดนไทย ท่านเน้นย้ำด้วยต้องการให้มุสลิมรักในถิ่นฐาน ถิ่นกำเนิดของตน แม้ว่าจะอยู่ในดินแดนใด ประเทศใดก็ตาม นั่นคือสมบัติของตน ท่านมีต้องการให้เกิดความแตกแยกกันระหว่างกลุ่มที่แตกต่าง เพราะหากเป็นเช่นนั้น จะทำให้ประชาชนทุกคนเกิดความเดือดร้อน

เจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะ เป็นผู้ที่มีความตั้งใจสูง มีความเสียสละในการทำงานอย่างเต็มที่ และท่านก็ยังเป็นผู้ที่เข้าใจสภาพความเป็นไปของจังหวัดสตูล และอีก 3 จังหวัด (ปัตตานี ยะลา นราธิวาส) ดังที่ท่านได้กล่าวไว้ (สร.0201.38/11 ลงวันที่ 12 ธ.ค. 2490) ว่า

ในด้านการเคลื่อนไหวของจังหวัดสตูลนี้ ข้าพเจ้าขอเรียนว่า ทราบใดที่ข้าพเจ้ายังมีชีวิตอยู่ ข้าพเจ้าขอรับรองว่า จะไม่มีอะไรเกิดขึ้นได้ หากมีเกิดขึ้นแล้ว ข้าพเจ้ายอมสละเลือดเนื้อเพื่อประเทศชาติ ส่วนอีก 3 จังหวัด (ปัตตานี ยะลา นราธิวาส) นั้น ในเมื่อทางราชการไว้วางใจให้ข้าพเจ้าได้สดับรับฟังและสังเกตการณ์ในครั้งแล้ว ข้าพเจ้าก็จะพยายามจนสุดความสามารถในการที่จะปรับความเข้าใจในเรื่องนี้ ให้บรรลุผลสมความมุ่งหมายของรัฐบาลนี้

นอกจากนั้น ในฐานะที่ท่านเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดสตูล ท่านก็พยายามทำความเข้าใจและขอความกรุณาจากพี่น้องมุสลิมชาวสตูลและพี่น้องอีก 3 จังหวัดให้ความร่วมมือกับรัฐบาล

เพื่อให้เกิดการพัฒนาในแนวทางที่ดีขึ้น ดังคำปราศรัยของท่าน (สร.0201.38/11 ลงวันที่ 19 พ.ย. 2490-1 พ.ศ.2492) ว่า

ข้าพเจ้ารู้สึกเป็นเกียรติและปิติยินดียิ่งที่ได้มีโอกาสปราศรัยกับทุกท่านในวันนี้ สารสำคัญที่จะพูดกับท่าน ก็เพื่อให้ได้ทราบสภาวะการณ์บ้านเมืองอันแท้จริง และขอความร่วมมือร่วมใจ ในอันจะก่อสร้างความวัฒนาถาวรให้แก่ชาติประเทศสืบไป ท่านทั้งหลายสภาวะการณ์บ้านเมืองของเราหลังมหาสงครามที่แล้วย่อมเป็นที่ประจักษ์ว่าได้เสื่อมโทรมลงถึงที่สุด ประเทศสยามเป็นแหล่งอุดมสมบูรณ์ทั้งเครื่องอุปโภคบริโภค แต่เราต้องอดข้าว ผ่าไม่มีจะพังกาศ มีเงินใช้ก็ไม่เต็มบาท ชีวิตและทรัพย์สินของเราไม่มีอะไรเป็นประกันได้เพียงพอว่าจะปลอดภัย ทุกหนทุกแห่งตกหน้าไป ด้วยการฉกชิงวิ่งราว ปล้นสดมภ์ ฆ่ากันถึงกันตามถนนหนทาง ... ความทุกข์ยากทั้งหลายดังกล่าวนี้ ข้าพเจ้าเห็นว่ามิใช่เหตุผลหนึ่งที่จะไม่มีข้อเสียดังกล่าวนี้ เพราะเกิดการทุจริตขึ้นในวงการไม่เลือกกว่าผู้น้อย ผู้ใหญ่ต่างคิดกอบโกย มิได้เห็นแก่ประเทศชาติยิ่งกว่าประโยชน์ตนและพรรคพวก ข้าพเจ้าจะชี้ให้เห็นง่าย ๆ เช่น จังหวัดปักษ์ใต้ต้องอดอยากขาดแคลนเพราะเจ้าหน้าที่ขึ้นผู้ใหญ่นั้นเองทุจริต แทนที่จะเมตตาสงสารรีบจัดส่งข้าวมาบรรเทาความทุกข์ยากของพวกเรา กลับเลลลส่งไปจำหน่ายหากำไรเสียในต่างประเทศตลอดจนเสียในต่างประเทศ ... สำหรับรัฐบาลปัจจุบัน (รัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม) มีนโยบายที่จะเร่งรีบแก้ไขบรรเทาความเดือดร้อนขาดแคลนปราบทุจริต ปราบโจรผู้ร้าย ซึ่งพี่น้องต้องทนทุกข์ทรมานให้เข้าสู่ปกติสุขเป็นลำดับ เฉพาะอย่างยิ่งการศาสนา และการศึกษาของพลเมืองใน 4 จังหวัด จึงหวังว่าจะพึงพอใจแก่พี่น้องชาวเราโดยทั่วกัน และพี่น้องก็คงจะให้ความร่วมมือกับรัฐบาลดีขึ้น

อย่างไรก็ตาม การเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรนั้น เป็นเพียงเจ้าหน้าที่ฝ่ายนิติบัญญัติเท่านั้น เขาไม่ใช่เจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหาร จึงไม่สามารถนำเงินงบประมาณเข้ามาพัฒนาจังหวัดได้เต็มที่ เพราะงบประมาณต่าง ๆ นั้นขึ้นอยู่กับรัฐมนตรีประจำกระทรวงมหาดไทย สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นเพียงตัวแทนคอยตรวจสอบงบประมาณฝ่ายบริหารเท่านั้น

บทบาทในฐานะรัฐมนตรีสั่งราชการกระทรวงศึกษาธิการ

ในปี พ.ศ. 2491 ทางรัฐบาลก็ได้เปลี่ยนแปลงนโยบายการศึกษา เจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะ ในฐานะรัฐมนตรีสั่งราชการกระทรวงศึกษาธิการก็ได้เสนอหลักสูตรมลายูในโรงเรียนประถมศึกษา และได้รับการยอมรับให้จัดการศึกษา และยังส่งผลไปยังจังหวัดสตูลที่ได้จัดการเรียนการสอนหลักสูตรมลายูในโรงเรียนประถมศึกษา ซึ่งอยู่ในรูปแบบของการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา ซึ่งในจังหวัดสตูลนั้นมีการเรียนการสอนครั้งแรกในโรงเรียนไทยมลายู ซึ่งเปิดสอนภาษาไทย ภาษามลายู และภาษาอาหรับ ทั้งนี้เนื่องจากราษฎรส่วนใหญ่ สื่อสารกันด้วยภาษามลายู ภาษาไทยให้ติดต่อกับราชการ และสื่อสารกับคนนอกพื้นที่ สำหรับภาษาอาหรับใช้เพื่อการเรียนอัลกุรอาน ต่อมาก็มีการ

เรียนการสอนในโรงเรียนบ้านจีน (ปัจจุบันคือโรงเรียนอนุบาลสตูล) โดยมีการบันทึกไว้ในสมุดหมายเหตุรายวันของโรงเรียน มีครูใหญ่คือนายรีน จันทรมณี⁹⁴

นอกจากนั้น เจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะ ยังเป็นผู้ที่ช่วยประสานความไม่เข้าใจกันระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับประชาชน ท่านในฐานะมุสลิมคนหนึ่ง ท่านถือว่าท่านสามารถที่จะอธิบายให้พี่น้องเข้าใจถึงสภาพเหตุการณ์ความเข้าใจผิดที่เกิดขึ้น ซึ่งท่านก็ทำได้สำเร็จเพื่อความไว้วางใจของประชาชน ท่านได้แสดงถึงเอกลักษณ์ของความเป็นมุสลิมให้ประชาชนได้ไว้วางใจการกระทำเหล่านี้มิได้เป็นการเสแสร้งของท่าน แต่เป็นสิ่งที่ท่านได้กระทำอย่างบริสุทธิ์ใจมาโดยตลอด เมื่อท่านเดินเข้าสู่ในที่สาธารณะ ท่านได้กล่าวสวัสดีเป็นการทักทายพี่น้องมุสลิม สิ่งที่ท่านกระทำนั้นมิได้แตกต่างจากหรือแนวคิดของท่านที่ว่า “การต่อไก่เถื่อนจะต้องหาไก่ต่อที่เป็นไก่เถื่อนด้วยกัน และจะต้องเป็นตัวที่เลี้ยงเปรี๊ยะ หงอนใหญ่ ขนแดง แข็งค้ำ ขันตันที่ ไก่เถื่อนก็จะออกมาทันที จะเอาไก่ออสเตรเลีย ไก่พันธุ์มาล่อก็ไม่วันเข้า” เช่นกันผู้ที่มาประนีประนอมนั้นจะต้องเป็นผู้ที่มีความเข้าใจกับชุมชนนั้นๆ หรือเป็นผู้ที่สามารถสื่อสารแล้วเกิดความเข้าใจระหว่างกัน เช่นที่เจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะ ได้เปรียบเทียบนั้น การต่อไก่เถื่อนก็ต้องเอาไก่เถื่อนมาต่อ จะเอาไก่พันธุ์อื่นมาต่ออันนั้นย่อมไม่เป็นผล

บทบาทในฐานะรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงสาธารณสุข

ขณะที่เจ๊ะอับดุลลาห์ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงสาธารณสุขในปีพ.ศ. 2501 นั้น ท่านมีบทบาทในการนำเสนอเรื่องราวของพี่น้องมุสลิมและหลักการของศาสนาอิสลาม จนเป็นที่ยอมรับของรัฐบาล เช่น เมื่อเกิดอหิวาตกโรคระบาดในกรุงเทพฯ และธนบุรี ในปี พ.ศ.2500 การอธิบายถึงหลักการทางศาสนาอิสลาม ทำให้ทางคณะรัฐบาลนั้นเข้าใจ และมอบหมายให้ท่านในฐานะรัฐมนตรีช่วยว่าการสาธารณสุขเป็นผู้ดำเนินการตามหลักการศาสนาสำหรับผู้ตายที่นับถือศาสนาอิสลาม

ในช่วงที่ท่านดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการสาธารณสุข ท่านได้ไปตรวจราชการที่โรงพยาบาลหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา และได้เสนอข้อแนะนำในหนังสือตรวจเยี่ยมราชการว่า ให้มุสลิมทำอาหารในโรงพยาบาล ให้มีอาหารอิสลาม เพราะศาสนิกอื่นก็รับประทานได้ ซึ่งข้อเสนอของท่านก็ได้รับการยอมรับให้ปฏิบัติ และอนุญาตให้ทุกโรงพยาบาลจัดอาหารโดยเฉพาะให้กับผู้ป่วยมุสลิม

⁹⁴ ได้บันทึกไว้ว่า วันที่ 1 มิถุนายน 2478 วันนี้ข้าพเจ้าได้นำ นายศัจฉิตเถส ครูสอนภาษาขามลาบู มาบรรจุตำแหน่งสอนภาษาขามลาบูและภาษาอาหรับ เพื่อปลูกความนิยมในการศึกษาของลัทธิศาสนาให้ดีขึ้น เห็นว่าเป็นนโยบายอันดี แต่บรรจุตำแหน่งพิเศษ คือ สอนสัปดาห์ละ 8 ชม. สอนวันจันทร์ วันพุธ และวันเสาร์ วันละ 2 ชม. (สำนักนิเทศและพัฒนามาตรฐานการศึกษา, 2518 : 1)

ท่านก็ยังได้เสนอกับทางรัฐบาลของจอมพลถนอม กิตติขจร ให้มีการระบุงานในบัตรประชาชน เนื่องจากในช่วงนั้นเกิดอหิวาตกโรคขึ้น มุสลิมตายเป็นจำนวนมาก และบางครั้งไม่รู้ว่าเป็นคนนับถือศาสนาใด (เจริญ โฉลกดี, (สัมภาษณ์) 10 กันยายน 2545)

คำสอน คำตักเตือนของเจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะนั้น เป็นสิ่งที่ทำให้ประชาชนชาวสตูลที่ได้อ่านและคลุกคลีกับท่าน ได้ระลึกถึงท่านอยู่ตลอดเวลา แม้ว่าท่านจะกลับไปสู่ความเมตตาของอัลลอฮ์แล้วก็ตาม ดังที่นายบาห์รี มาห์หมัด ได้กล่าวว่า แนวความคิด และความจริงจังในการพัฒนาสังคมของเจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะ ยังฝังอยู่ในหัวใจของพี่น้องชาวสตูลผู้ตลอด นอกจากนี้นายเจริญ โฉลกดี ได้กล่าวถึง ความทรงจำในการระลึกถึงเจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะว่า แม้ขณะนี้ยังมีความรู้สึกว่าคุณยังอยู่ใกล้ ๆ

ด้วยความตั้งใจในการพัฒนาสังคมมุสลิมของเจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะถือว่าท่านได้ปฏิบัติตามหน้าที่ของท่านอย่างเป็นประโยชน์ โดยที่ท่านพยายามเสนอความคิดเห็น ทักษะ มุมมองของท่านที่สื่อออกมาโดยคำพูด การกระทำ และผลงาน ท่านมีความสามารถในการวางแผนงาน การนำเสนอความคิดเห็น การตัดสินใจ การแก้ปัญหา และการเป็นแบบอย่างให้กับบุคคลในสังคม และได้้นำแนวคิด คำสอนมาใช้ในสังคมมุสลิมเพื่อให้เกิดความถูกต้อง นั่นก็แสดงให้เห็น ถึงภาวะผู้นำของท่านได้เป็นอย่างดี

จากการนำเสนอข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ของเจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะ ให้กับชุมชนมุสลิมในภาคใต้นั้น รัฐบาลได้อนุมัติตามข้อเสนอดังกล่าวทุก ๆ ชุมชนจึงได้รับการพัฒนาเหมือน ๆ กัน ไม่ว่าในจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูล